

Simona KUTI

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
simona.kuti@imin.hr

Saša BOŽIĆ

Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru
sbozic@unizd.hr

Metodološki nacionalizam u društvenim znanostima: konzekvence za društvena istraživanja

SAŽETAK

Društveni znanstvenici postaju sve svjesniji činjenice da se društvo ne može i ne treba izjednačivati s »nacionalnim društvom«, zamišljenim totalitetom društvenih odnosa unutar granica nacija-država. Zato je prvo desetljeće 21. stoljeća obilježeno raspravom o metodološkom nacionalizmu, pogrešnoj ideji da se društvo i nacija-država preklapaju, sadržanoj u pretpostavkama brojnih istraživanja. Usprkos dalekosežnim zaključcima unutar te rasprave, malen je broj radova koji pokušavaju dati smjernice istraživačima kako istraživati društvene fenomene bez pogrešaka metodološkog nacionalizma. Zato je cilj ovog rada izvući najvažnije zaključke iz rasprava o metodološkom nacionalizmu kao i formulirati jasne konzekvence tih rasprava za koncipiranje i provedbu suvremenih istraživanja u društvenim znanostima, posebice u području istraživanja migracija.

KLJUČNE RIJEČI: metodološki nacionalizam, društvena istraživanja, metodološki transnacionalizam, migracijske studije

UVOD

U prošlom desetljeću društvene znanosti označila je široka rasprava o metodološkom nacionalizmu. Društveni znanstvenici u nekoliko disciplina, prije svega u sociologiji, politologiji i antropologiji, kao i u nekoliko područja istraživanja (migracije, globalizacija, etnički odnosi, nacija i nacionalizam) sve su svjesniji činjenice da društveni odnosi, društvene veze, hijerarhije, transakcije itd. ne prestaju s granicama nacija-država. Koncipiranje istraživanja, postavljanje hipoteza i formuliranje objašnjenja koja pretpostavljaju, implicitno ili eksplicitno, da su ljudska društva omeđena granicama nacija-država, odnosno koja ne zamišljaju i ne pretpostavljaju da ljudske veze uvelike nadilaze te granice, počelo se nazivati metodološkim naci-

onalizmom. Za razliku od drugih metodoloških »izama«, poput individualizma ili situacionalizma, koji postavljaju pozitivne tvrdnje o prirodi društvene stvarnosti i zahtijevaju poseban način njezina proučavanja, metodološki nacionalizam zapravo je pogreška u načinu razmišljanja, neosvijestena pristranost, koju bi trebalo prvo osvijestiti, a zatim i izbjegavati. Unutar diskusija o metodološkom nacionalizmu, posebice u istraživanju migracija i migrantskih aktivnosti, metodološki nacionalizam do sada je bio strašilo po kojem treba mlatiti kada se bavimo prekograničnim vezama bilo koje vrste. No pojavljuju se i radovi poput onih Ludgera Priesa (2008) te Sanjeeva Khagrama i Peggy Levitt (2008) koji pokušavaju upozoriti na poseban način strukturiranja transnacionalnih studija imajući u vidu metodološki nacionalizam velikog broja dosadašnjih studija. Zato je cilj ovog rada formulirati jasne konzekvence rasprava o metodološkom nacionalizmu za koncipiranje i provedbu istraživanja u društvenim znanostima te prikazati prijedloge »metodološkog transnacionalizma« u novijim radovima. Da bi se taj cilj ispunio, neophodno je prvo razjasniti na što se odnosi metodološki nacionalizam, odnosno provjeriti načine njegove upotrebe u suvremenim diskusijama koje se bave pitanjem dosega područstvljenja ljudskog djelovanja te posljedicama transnacionalnih i globalnih procesa na strukturiranje djelovanja u svakodnevicu, posebice među migrantima.

RASPRAVE O METODOLOŠKOM NACIONALIZMU

Pojam metodološkog nacionalizma prvi je upotrijebio Herminio Martins 1974., a najšire ga se može definirati kao svjesno ili nesvjesno izjednačivanje granica društva s granicama nacije-države u društvenim znanostima. Suvremeni se kritičari metodološkog nacionalizma slažu u tumačenju da je Martins osmišljavajući pojam »metodološkog nacionalizma« bio inspiriran pojmom »metodološkog individualizma«.¹ Tako primjerice Daniel Chernilo (2007: 11) smatra da na isti način na koji metodološki individualizam u objašnjavanju društvenog života tretira pojedince kao monade, objašnjenje razvitka moderniteta u metodološkom nacionalizmu proizlazi iz »ponašanja« nacionalnih društava. Pojedinci, odnosno društva u obje su »tradicije« tretirani kao autonomne i izolirane jedinice bez priznavanja vanjskih ograničavajućih faktora koji bi djelovali na njihov interes.²

Kritika metodološkog nacionalizma može se okvirno podijeliti na dva vala, prvi 70-ih godina 20. stoljeća i drugi na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće (Chernilo, 2007).

¹ Prema Becku i Sznaideru (2006: 2), sličnost među pojmovima metodološkog nacionalizma i metodološkog individualizma ne znači da je u slučaju metodološkog nacionalizma riječ o svjesno stvorenoj *eksplicitnoj* metodologiji ili teoriji koja bi bila zasnovana na *eksplicitnom* nacionalizmu sociologa.

² Usp. Wimmer i Glick Schiller (2002a, 2002b) za drugačije gledište.

Prema tvorcu pojma portugalskom sociologu Martinsu, »[u] posljednja tri desetljeća ili tako otprilike načelo imanentne promjene uvelike je koincidiralo s općom pretpostavkom – podržanom od vrlo različitih istraživača u cjelokupnom spektru sociološke misli – da se ‘totalno’ ili ‘inkluzivno društvo’, u stvari nacija-država, smatra standardom, optimalno ili čak maksimalno ‘izolirano’ za sociološku analizu. (...) Općenito, makro-sociološki rad umnogome je podvrgnut nacionalnim pred-definicijama društvenih stvarnosti: neka vrsta *metodološkog nacionalizma* [kurziv D. Ch.] – koja ne ide nužno zajedno s političkim nacionalizmom istraživača – nameće se u praksi s nacionalnom zajednicom kao konačnom jedinicom i graničnim uvjetom za demarkaciju problema i fenomena u društvenoj znanosti« (Martins, 1974, prema Chernilo, 2007: 11; usp. Mesić, 2007: 72).

Martinsovoj definiciji metodološkog nacionalizma Anthony D. Smith daje drugu, u većoj mjeri empirijsku orijentaciju (Chernilo, 2007). »U kontekstu njegove analize državno-sponzoriranog nacionalizma diljem svijeta u dvadesetom stoljeću, Smith naglašava važnost nacionalizma i kao kognitivnog i kao psihološkog nazora« (Chernilo, 2007: 11; usp. Mesić, 2007). Prema Smithu, proučavanje društva izjednačeno je s proučavanjem nacije-države, a »sustav nacija-država je postao trajna i stabilna sastavnica našeg cijelog kognitivnog nazora, potpuno odvojena od psihološkog ispunjenja koje daje« (Smith, 1979, prema Chernilo, 2007: 12; usp. Mesić, 2007: 72). Na drugome mjestu Smith (1983) piše o zanemarivanju nacionalizma u klasičnoj sociologijskoj teoriji.³ Protežući kritiku i na svoje suvremenike, Smith daje »otužan pregled zanemarivanja i propuštenih prilika« (Smith, 1983: 25) navodeći metodološke i teorijske razloge za zanemarivanje proučavanja nacionalizma.⁴

U pregledu varijanti metodološkog nacionalizma Chernilo (2007) objedinjuje gledišta »ranih« kritičara.⁵ Trojica autora dijele mišljenje da je koncept društva izjednačen s nacijom-državom, kako u radovima društvenih znanstvenika tako i prema laičkome mišljenju. Jednako tako trojica se autora slažu oko činjenice da izjednačivanje društva s nacijom-državom uzima endogeno, tj. internalističko objašnjenje društvene promjene zdravo za gotovo te da je potrebna temeljita prerađiva predodžbe o društvu kao nezavisnome. Prema Chernilovoj interpretaciji (2007:

³ Wimmer i Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003) sistematizirali su tu kritiku kao jednu vrstu metodološkog nacionalizma u društvenim znanostima, tj. *ignoriranje* fundamentalnog značaja nacionalizma za moderna društva.

⁴ Iako je glavninu pozornost usmjerio na zanemarivanje značaja nacionalizma, Smith kratko kritizira i druge dvije vrste metodološkog nacionalizma prema Wimmeru i Glick Schiller. Treću vrstu, tj. *teritorijalnu ograničenost*, u kojoj se »osnovni društveni podaci prikupljaju i evaluiraju u smislu velikih entiteta nazvanih ‘nacijama-državama’«, eksplicitno naziva »metodološkim nacionalizmom« (Smith, 1983: 26).

⁵ Uz Martinsa i A. D. Smitha Chernilo u predstavnike prvog vala kritike metodološkog nacionalizma svrstava i Giddensa.

12), među ranim kritičarima metodološkog nacionalizma postoji slaganje i oko toga da ako se takvo internalističko gledište odbaci, izjednačivanje nacije-države s društvom više nije problematično jer postoji dovoljno povijesnih dokaza da nacija-država u moderno doba uistinu postaje normalna reprezentacija društva.⁶

Kritika Ulricha Becka jedna je od najznačajnijih verzija drugog vala, tj. suvremene i radikalnije kritike metodološkog nacionalizma. Prema Chernilu, »trideset godina nakon prvih rasprava Beckova je kritika ključna za davanje dužne važnosti raspravi o metodološkom nacionalizmu« (Chernilo, 2007: 19). Beck razmatra »drugo doba modernosti«, u kojemu ne dolazi samo do transformacije u odnosima između i iznad nacionalnih država i društava već i u samoj prirodi društvenoga i političkoga (Beck, 2000: 79). »‘Drugo doba modernosti’ čarobna je lozinka koja bi trebala otvoriti vrata novim konceptualnim krajolicima. Čitav svijet nacionalne suverenosti nestaje – uključujući ‘kontejner teoriju društva’ na kojoj je zasnovana većina sociologije prvog doba modernosti« (Beck, 2000: 79). U tranziciji od nacionalnoga prema kozmopolitskom društvu s pratećim paradigmatiskim pomakom, kategorije i koncepti društvenih znanosti postaju tzv. zombi-kategorije i koncepti – »odavno mrtvi, ali i dalje opsjedaju ljudske umove« (Beck, 2000: 80, 2003). Zajedno s kategorijalnim principima teritorijalnosti, kolektivnosti i granice, koji u drugome, sadašnjem dobu modernosti postaju upitni, »pretpostavljena podudarnost između države i društva oslabljena je i obustavljena: ekonomski i društveni načini djelovanja, rada i življenja više se ne odvijaju unutar kontejnera države« (Beck, 2000: 88).

Kao rješenje za zablude metodološkog nacionalizma u *mainstream* sociologiji i novi istraživački program za kozmopolitsko društvo, Beck (2000, 2003, 2005) nudi »metodološki kozmopolitizam«⁷, koji bi trebao odbaciti »i/ili« kategorije »nacionalnog« i »internacionalnog«, »lokalnog« i »globalnog«, »unutarnjeg« i »vanjske« politike, »društva« i »države« te ublažiti »teritorijalnu pristranost društvenih znanosti«, tj. prevladavajuću sliku nacije-države kao kontejnera društvenih procesa.⁸ Zamjena metodološkog nacionalizma metodološkim kozmopolitizmom trebala

⁶ Chernilo, uz izdvajanje zajedničkih karakteristika gledišta autora prvog vala kritike metodološkog nacionalizma, uvodi distinkciju među različitim verzijama. Tako je, prema njemu, Martins predstavnik *logičke verzije* kritike metodološkog nacionalizma, A. D. Smith *historijske verzije*, a Giddens *sadržajne (substantivne) verzije* (Chernilo, 2007: 12–14; usp. Mesić, 2007).

⁷ Chernilo (2007: 17) nabroja brojne pojmove koje Beck upotrebljava gotovo kao sinonime i tako ga implicitno kritizira za nedosljednu upotrebu terminologije. Beck razlikuje različite verzije kozmopolitizma: *normativni* ili *filozofski* kozmopolitizam i *empirijsko-analitički* (npr. u Beck i Sznaider, 2006; Beck, 2008). Ovaj potonji trebao bi se uspostaviti kao novi program za društvene znanosti, nova *gramatika socijalnog i političkog* (Beck, 2008: 29). U kasnijem radu Beck (2008) razlikuje i treću vrstu – *institucionalizirani* kozmopolitizam u smislu stvarno postojećega kozmopolitizma.

⁸ Odnosom metodološkoga nacionalizma i metodološkoga kozmopolitizma posebno se bavio Milan Mesić (2007).

bi olakšati konceptualnu, teorijsku, metodološku i organizacijsku rekonstrukciju društvenih znanosti kao *znanosti o transnacionalnoj stvarnosti* (Beck, 2003, 2005: 148).

Iako se slaže s Beckovim razotkrivanjem i odbijanjem metodološkog nacionalizma, Chernilo ga kritizira za nediferenciranje različitih varijanti metodološkog nacionalizma. Stoga Beckova kritika »pati od određenog manjka preciznosti, pojednostavljenja normativnih pitanja i oslabljene historijske reprezentacije prošlosti *vis-à-vis* kulta novoga radi samoga sebe« (Chernilo, 2007: 15).⁹ Naime, prema Chernilovoj interpretaciji, Beck odbacuje metodološki nacionalizam zato što nacija-država više nije »organizator« modernosti, ali istovremeno ne dovodi u pitanje mjeru u kojoj je tako bilo ikada prije. Za razliku od konstruktivne varijante prvog vala kritike metodološkog nacionalizma i pokušaja rekonstrukcije socijalne teorije iznutra, Beckova je kritika »poziv na odbijanje univerzalističkih kategorija kao što je *društvo*« (Chernilo, 2007: 19 /istaknuli autori/). Ili, drugim riječima, »Beck završava izjednačujući cjelokupnu društvenu teoriju s metodološkim nacionalizmom i stoga nema druge opcije nego da razumije naciju-državu s metodološko-nacionalističkoga gledišta« (Chernilo, 2006: 12).

Wimmer i Glick Schiller (2002a: 326–327) također kritiziraju Becka nazivajući njegov kozmopolitizam retorikom. Iako smatraju da Beckova pozicija može olakšati dekonstrukciju nacionalizma, on zanemaruje činjenicu da je nacionalizam i dalje »moćan označitelj koji nastavlja imati smisla za različite aktere s različitim ciljevima i političkim implikacijama« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 326). Tako primjerice literatura o političkim transnacionalnim aktivnostima migranata ne oskudijeva primjerima nacionalistički orijentiranih aktivnosti, u usporedbi s kozmopolitski orijentiranim aktivnostima.¹⁰ Na sličnom tragu kritiziraju Mihelj i suradnici (2008: 279), prema kojima metodološki kozmopolitizam, ako potpuno odbaci kategoriju »nacionalnog«, postaje podjednako neadekvatan za objašnjavanje suvremenih društava kao i metodološki nacionalizam.

Drugi, jednako radikalni predstavnici suvremene kritike metodološkog nacionalizma jest John Urry (2000a, 2000b), koji predlaže zamjenu proučavanja »društvenog kao društva« »društvenim kao mobilnosti« u svome »manifestu za sociologiju« (Urry, 2000a). Autor »razrađuje neke od materijalnih transformacija koje prerađuju 'društveno', naročito različite vrste mobilnosti koje kroz višestruke osjete, zami-

⁹ Na drugome mjestu u istom radu Chernilo (2007: 19) piše da je »unatoč svim drugim zaslugama [Beckov] doprinos raspravi o transcendiranju metodološkog nacionalizma u društvenim znanostima – vjerujem nenamjerno – *oslabio* naše razumijevanje položaja i glavnih značajki nacije-države u modernosti« (istaknuli autori).

¹⁰ Prema Faistu (2000a: 313), jedna je od ironija da su neki od nositelja procesa transnacionalizacije istovremeno »samoprovani skrbnici rigoroznih nacionalističkih i religijskih projekata«.

šljena putovanja, kretanja slika i informacija, virtualnost i fizičko kretanje materijalno rekonstruiraju 'društveno kao društvo' u 'društveno kao mobilnost'« (Urry, 2000a: 2). S opadanjem moći nacionalnih društava, koja su u povijesti predstavljala intelektualni i organizacijski kontekst za sociologiju, javlja se potreba za »novim pravilima sociološke metode« (Urry, 2000b: 186).

Urry najavljuje novi program za sociologiju kao disciplinu koja gubi svoj središnji koncept, program koji bi bio organiziran oko koncepata kao što su »mreže«, »mobilnost« i »horizontalne fluidnosti« (Urry, 2000a: 3, 2000b: 200), ali ga je razložio na manje pojedinosti u usporedbi s Beckom.¹¹ Urry se zadržao na relativno apstraktnom opisu novih metafora koje bi trebale zamijeniti koncept »društva«, pa ga Adrian Favell s pravom kritizira za »destrukciju empirijske metodologije« (Favell, 2001: 392). Prema Favellu, Urry je »[pomeo] praktično sve prepoznatljive crte sociološke misli 20. stoljeća. Socijalne strukture, teorije akcije, empirijske metode, ideja znanstvenih koncepata, logika prezentiranja empirijskih hipoteza sve su odbačene u korist pružajuće (*sprawling*) kulturne teorije zasnovane na metaforama, koja gomila suvremene rasprave o krajolicima (*scapes*), *cyber*-prostorima, mrežama, teoriji kaosa i kompresiji vremena-prostora« (Favell, 2001: 391). S obzirom na to da je Urryjeva kritika, poput Beckove, radikalnija varijanta kritike metodološkog nacionalizma, tj. kritika koncepta društva općenito, a ne samo društva kao podudarnog s granicama nacije-države, Andreas Wimmer i Nina Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003) kritiziraju ga kao predstavnika svojevrsne druge krajnosti metodološkog nacionalizma – »metodološkog fluidizma« i navode kao primjer »slavljenja fluidnosti u suvremenoj socijalnoj teoriji« (2002b: 218).¹²

Još je jedan suvremeni kritičar William I. Robinson, koji, iako ne rabi pojam »metodološkog nacionalizma«, kritizira »reifikaciju nacije-države u postojećim paradigmatama«, koje ne mogu adekvatno obuhvatiti suvremenu stvarnost (Robinson, 1998: 564). U biti je te reifikacije dvostruko stapanje nacije-države s državom i društvom (Robinson, 1998: 565), a Robinson vidi rješenje u paradigmatškoj rekonceptualizaciji, tj. u »prebacivanju fokusa društvenog istraživanja s nacije-države kao osnovne jedinice analize na globalni sustav kao odgovarajuću jedinicu« (Robinson, 1998: 561). Iako ne pokušava uspostaviti novu *transnacionalnu* paradigmatu, nakon pregleda i kritike »centrizma nacije-države« u sociološkim studijama razvoja i politološkim studijama međunarodnih odnosa, Robinson iznosi »istraživački kurikulum novih *transnacionalnih studija*« (Robinson, 1998: 561 /istaknuli autori/),

¹¹ U novijim radovima Urry piše o »paradigmati mobilnosti« ostajući na razini opisa novih metafora (Urry, 2008).

¹² »Jednako je besmisleno prikazivati imigrante kao marginalnu iznimku [od pravila sedentarnosti] kao i slaviti transnacionalni život migranata kao prototip ljudskog stanja« (Wimmer i Glick Schiller, 2003: 600).

multidisciplinarnog područja istraživanja transnacionalnih fenomena i procesa u kojem bi sociologija imala ulogu ujedinjujuće discipline (Robinson, 1998: 590). Iako se na prvi pogled čini da je statičnost poimanja socijalne strukture u terminima nacije-države zamijenio statičnošću proučavanja *transnacionalne socijalne strukture*, Robinson (1998: 582) ističe potrebu za »dijalektičkim pristupom koji bi spojio strukturu i agenciju«, a »[n]ove bi transnacionalne studije trebale nastojati izbjeći bilo kakvu teleološku predstavu neizbježnog razvijanja specifičnog seta transnacionalnih struktura, zamku koja bi bila jednaka reifikaciji unificiranoga globalnog sustava« (Robinson, 1998: 583).

Andreas Wimmer i Nina Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003) među prvima su sustavno prikazali vrste i očitovanja metodološkog nacionalizma. Autori razlikuju tri varijante metodološkog nacionalizma u *mainstream* društvenim znanostima. Prva je vrsta *ignoriranje* fundamentalnog značaja nacionalizma za moderna društva. U radovima klasičnih teoretičara (Marx, Durkheim, Weber i Parsons) društveni procesi kao što su diferencijacija, racionalizacija i modernizacija postupno su smanjili važnost etničkih i nacionalnih sentimentata, koji su pripisani ranijim fazama društvene evolucije (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 219). »Kao tradicionalni, komunitarni, askriptivni, buržoaski ili pre-racionalni fenomen, za nacionalizam se mislilo da je prolazna pojava na putu u moderno, racionalizirano i individualizirano klasno društvo zasnovano na postignuću« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 219–220).¹³

Druga vrsta metodološkog nacionalizma jest *naturalizacija*, tj. uzimanje zdravo za gotovo da granice nacije-države ograničavaju i definiraju jedinicu analize u društvenim znanostima (Wimmer i Glick Schiller, 2003: 578). Prema Wimmeru i Glick Schiller (2002a, 2002b), to je najznačajnija vrsta metodološkog nacionalizma u poslijeratnoj društvenoj znanosti, a uključuje neupitnost nacionalnih diskursa, agendi, lojalnosti i interpretacija povijesti. Nakon ilustriranja te vrste metodološkog nacionalizma primjerima iz različitih disciplina, tj. iz studija međunarodnih odnosa, ekonomije, historije i antropologije, autori zaključuju da »[n]aturalizacija crpi snagu iz kompartmentalizacije projekta društvene znanosti u različita 'nacionalna' akademska polja, proces koji je pod utjecajem ne samo nacionalističkog mišljenja već i institucija nacije-države koje organiziraju i kanaliziraju misao društvenih znanosti na sveučilištima, u istraživačkim institucijama i vladinim *think-tankovima*« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 306, 2002b: 223). Kao svojevrsnu podvrstu naturalizacije nacije-države Wimmer i Glick Schiller (2002a, 2002b) navode relativiziranje uloge nacionalizma u izgradnji moderne nacije-države na način da se uspon

¹³ Kao objašnjenje dugog održanja te vrste metodološkog nacionalizma (do 80-ih godina 20. stoljeća) autori ističu da je »[v]elika teorija (...) bila imunizirana zahvaljujući hijerarhijskoj podjeli rada među akademskim disciplinama« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 303, 2002b: 220).

nacionalizma analitički razdvaja od uspona moderne države i demokracije. Tako su »nacija« i »država« uspostavljene kao odvojeni predmeti istraživanja, pa se nacija proučava kao područje identiteta, a država kao suvereni sistem vladavine unutar određenog teritorija (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 223–224). Time se pojavila i glavna teorijska struja u političkoj znanosti, prema kojoj je država neutralno »igralište« za različite interesne skupine (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 224).

Treća je vrsta metodološkog nacionalizma *teritorijalna ograničenost*, koja limitira proučavanje društvenih procesa na političke i geografske granice pojedine nacije-države (Wimmer i Glick Schiller, 2003: 578). Prema Milanu Mesiću (2007), taj se aspekt kritike često poziva na simbolizam »kontejnera« kao spremnika koji zatvara društveni život unutar granica nacionalnog društva (Mesić, 2007: 74; usp. Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 307). Prema Wimmeru i Glick Schiller (2002a: 307, 2002b: 225), gotovo se nitko nije pozabavio pitanjem »zašto su granice kontejner-društva povučene tamo gdje jesu i koje su posljedice te ograničenosti analitičkoga horizonta – uklanjajući na taj način prekogranične veze i procese iz fokusa«.

Prema autorima, tri se varijante metodološkog nacionalizma »presijecaju i uzajamno jačaju, formirajući koherentnu epistemičku strukturu, samopojačavajući način promatranja i opisivanja društvenog svijeta« (Wimmer i Glick Schiller 2002a: 308, 2002b: 225), a svaka varijanta u većoj ili manjoj mjeri odgovara različitim područjima istraživanja. Tako je ignoriranje dominantna vrsta metodološkog nacionalizma u tzv. »velikoj« teoriji, naturalizacija u »normalnoj« empirijskoj društvenoj znanosti, a teritorijalna ograničenost u istraživanjima nacionalizma i izgradnje države (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 308, 2002b: 225).

Wimmer i Glick Schiller (2002b: 234) predviđaju preformulaciju koncepta društva u društvenim znanostima. Prema njima, iako »nacije-države ostaju značajne kao repozitoriji političke moći, one nisu podudarne s domenom socijalnih odnosa, koji se mogu protezati transnacionalno. Iz tog se kuta gledanja koncepti poput 'transnacionalnih socijalnih prostora' (Faist, 2000a, 2000b) ili 'transnacionalnih socijalnih formacija' (Guranizo, 1997; Landolt, 2001) mogu pokazati adekvatnijima« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 234).¹⁴ Naposljetku, prema Robinsonu, »istinski *transnacionalne* studije zahtijevaju povratak teorijskoj konceptualizaciji države, ali ne kao 'stvari', već kao specifičnome socijalnom odnosu uronjenom u veće socijalne strukture koje mogu poprimiti druge, historijski određene, institucionalne oblike, od kojih je nacija-država samo jedan« (Robinson, 1998: 565 /istaknuli autori/). U skladu s tim valjalo bi preispitati ulogu institucija i država u generiranju i održavanju migracija, ali i transnacionalnih migrantskih veza. Napokon, metodološki naci-

¹⁴ Osobito u području istraživanja migrantskog »transnacionalizma«, što je jedna od tema u navedenom članku autorâ.

onalizam naročito je izražen u području istraživanja migracijskih i postmigracijskih procesa.¹⁵

METODOLOŠKI NACIONALIZAM U MIGRACIJSKIM STUDIJAMA

Prema jednom od vodećih teoretičara migracija Stephenu Castlesu (2007: 358), konflikt između univerzalističkih ideala i nacionalno specifične stvarnosti društvene znanosti organizirane u nacionalne akademske okvire s vlastitim perspektivama, nije nigdje toliko izražen kao u migracijskim studijama, a »snaga nacionalističkih modela (...) naročito je značajna u sociologiji migracija«, koja se suviše polagano oslobađala »tiranije nacionalnoga« (Castles, 2007: 355).

Andreas Wimmer i Nina Glick Schiller također su prepoznali migracijske studije kao jedno od područja istraživanja u kojem se posebno dobro može upozoriti na zamke metodološkog nacionalizma u društvenim znanostima pa ih stoga obrađuju kao studiju slučaja (Wimmer i Glick Schiller, 2002a, 2002b, 2003), prateći usporedni razvoj znanstvenog i nacionalno-državnog interesa za međunarodne migracije i integraciju imigranata.

Prema autorima (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 309–311, 2002b: 226–230, 2003: 583–585), četiri su razloga da međunarodni migranti postaju istovremeno »poseban objekt stvaranja politika i specijaliziranog područja istraživanja«. Kao prvo, imigranti »dokidaju izomorfizam između naroda, suverena i građanstva« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 227), koji je u osnovi većine nacionalističkih doktrina i koji je preuzela kontejnerska teorija društva. Često se *a priori* pretpostavlja da migranti ostaju lojalni zemlji porijekla, osim ako u zemlji primitka nisu »apsorbirani u nacionalno tijelo putem asimilacije i naturalizacije« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 227, 2002a: 309; usp. 2003). Prema Wimmeru i Glick Schiller, primjetan je pojačani interes društvenih znanosti za istraživanja političkih aktivnosti i lojalnosti imigranata, razvoj koji teče usporedo s »interesom nacije-države za nadgledanje, ograničavanje i kontrolu imigrantske populacije« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 309, 2002b: 227; usp. 2003) i koji je još naglašeniji nakon napada na newyorški World Trade Center 11. rujna 2001.

Kao drugo, »imigranti dokidaju izomorfizam između naroda i nacije (...) podsjećajući i graditelje nacije-države i društvene znanstvenike na etničke manjine koje su bile 'apsorbirane' u nacionalno tijelo kroz politike prisilne asimilacije ili dobronamjerne integracije. Imigranti stoga predstavljaju obnovljeni izazov projek-

¹⁵ Prema Wimmeru i Glick Schiller, »[u] nacionalističkoj doktrini, kao i prema kontejnerskome modelu društva, imigranti se moraju pojavljivati kao antinomije uređenom funkcioniranju države i društva, čak i [što je naročito paradoksalno] u društvima u kojima povijesna imigracija konstituira utemeljujući mit nacije« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 309, 2002b: 227, 2003: 583).

tu izgradnje nacije i upozoravaju na osjetljivost njezinih postignuća – naročito u mjestima gdje nacija nikad nije bila zamišljena kao pluralna i sastavljena od nekađšnjih imigranata« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 228, 2002a: 309–310, 2003). Metodološki se nacionalizam u tom aspektu očituje i kao pretpostavka da je proces integracije općenito manje problematičan ako je riječ o primjerice marginalnim pripadnicima nacionalne skupine ili imigrantima bliskim nacionalnoj skupini (Wimmer i Glick Schiller, 2002a, 2002b, 2003).

Kao treće, prema Wimmeru i Glick Schiller (2002a: 310, 2002b: 228; usp. 2003), »imigranti razaraju izomorfizam između naroda i solidarne skupine (*group of solidarity*)«. Oni, u »idealnoj« perspektivi graditelja nacije i (dijela) društvenih znanstvenika, ne bi ni trebali biti dijelom nacionalnog sustava socijalne sigurnosti zato što stupaju u »nacionalni prostor solidarnosti« kao autsajderi (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 310). Prema autorima, cijeli niz poslijeratnih istraživanja, osobito u europskim zemljama – destinacijama radnih imigranata, bavio se »proučavanjem posljedica imigracije na nacionalne sustave skrbi, analizirao nezaposlenost imigranata, pratio dinamiku razvoja *slumova* i getoizacije te pokušavao shvatiti kulturu siromaštva u kojoj su imigranti bili, mislilo se, zarobljeni« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 228–229, 2002a: 310, 2003). Imigrante se u statističkim analizama rijetko uspoređivalo s dijelovima nacionalne populacije kojima su najsličniji prema primanjima ili razini obrazovanja, već ih se, u skladu s logikom metodološkog nacionalizma, uspoređivalo s *nacionalnim* statističkim pokazateljima, primjerice nezaposlenosti ili primanja socijalne pomoći, što je dovelo do djelomičnog iskrivljavanja slike o društvenoj stvarnosti imigranata (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 229, 2002a, 2003).¹⁶

I kao četvrto, za sociologiju migracija najzanimljivije, »svako kretanje preko nacionalnih granica postaje iznimka od pravila sedentarnosti unutar granica nacije-države« (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 229, 2002a: 310–311; usp. 2003: 585). Nakon Drugoga svjetskog rata razvijeni su jedna od glavnih grana migracijskih studija i niz specijaliziranih znanstvenih instituta koji su se bavili istraživanjem »iznimne« prekogranične migracije i povezanih aspekata, poput potisno-privlačnih mehanizama, lančanih migracija i društvenih mreža, uloge socijalnoga i kulturnoga kapitala i sl. (Wimmer i Glick Schiller, 2002b: 229). U fokusu toga korpusa literature jest (i)migracija *negrađana*, tj. stranaca, a ne »povratna« migracija¹⁷ pripadnika

¹⁶ Prema Wimmeru i Glick Schiller (2002a: 310, 2002b: 229), u studijama u kojima se statistički pokazatelji za imigrantsku populaciju uspoređuju sa statističkim pokazateljima za srodne dijelove nemigrantske populacije, pokazatelji za imigrante često su povoljniji.

¹⁷ Wimmer i Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003) upotrebljavaju navodnike jer nije riječ o doslovnom povratku osoba koje su emigrirale, već o osobama koje prema etničkom porijeklu pripadaju skupini Nijemaca, a rođene su u zemljama Srednje i Istočne Europe (usp. npr. Münz i Ulrich, 1996).

istog naroda, primjerice etničkih Nijemaca (*Aussiedler*) u Njemačku (Wimmer i Glick Schiller, 2003: 585, 2002a, 2002b: 229).

Prema Luisu Eduardu Guarnizu, sličan argument vrijedi i za istraživanje povratnih migracija međunarodnih migranata, barem u američkom slučaju. Naime, unatoč brojnim povijesnim primjerima (Guarnizo, 1997: 284–285) i »neospornoj značajnosti i utjecaju postojanog prelaženja granica na društva porijekla i destinacije, proučavanje povratnih migracija i reemigracija ostalo je periferno [područje istraživanja] u migracijskim studijama« (Guarnizo, 1997: 286). Ako se povratne migracije uopće istražuju, one se interpretiraju kao malo vjerojatan pothvat iznimno malog broja migranata, čije se želje za povratkom opisuju terminima kao što su »mit o povratku«, »ideologija povratka« ili »iluzija povratka« (Guarnizo, 1997: 286).¹⁸ Migranti se često dihotomno kategoriziraju s obzirom na aspekt *trajnosti* migracija ili kao *trajno nastanjeni (settled) imigranti* ili kao *privremeni migranti* (Guarnizo, 1997), a o toj kategorizaciji ovisi i količina pozornosti koja je u, u ovom slučaju američkome, znanstvenom i javnom diskursu posvećena određenoj migrantskoj skupini (Guarnizo, 1997: 284). »Preseljenje (*settlement*) imigranata često dobiva pozitivnu potvrdu i povezuje se sa *završetkom* putovanja, *osnivanjem* doma, *puštanjem korijenja* i, ukoliko, postajanjem 'jednim od nas'. Obratno, privremenoj migraciji ili kratkom boravku (*sojourning*) pripisuju se negativna značenja kao što je *vožnja u suprotnom smjeru (backtracking)*, *iskorijenjenost (rootlessness)*, *otuđenost (alienness)*«, a privremene migrante doživljava se kao oportuniste koji iskorištavaju pogodnosti u zemlji primitka (Guarnizo, 1997: 313).

Kao još jedno očitovanje metodološkog nacionalizma u migracijskim studijama, Wimmer i Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003) izdvajaju različito tretiranje tzv. *unutarnjih* i *vanjskih* migracija. Naime »[u]nutarnja' migracija *građana* iz jednoga grada u drugi, iz deindustrijalizirajućih područja u konjunktorni (*booming*) velegrad, ne smatra se problemom koji bi zaslužio posebnu pozornost i prolazi ili potpuno nezamijećeno ili je dijelom proučavanja urbanizacije pa se stoga istražuje u zasebnim akademskim područjima, koja nisu dijelom migracijskih studija« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 311, 2002b, 2003 /istaknuli autori/). Prekograničnu se migraciju, s druge strane, doživljava kao anomaliju, kao problematičnu iznimku od pravila sedentarnosti unutar granica vlastite nacije-države.¹⁹ Prema Wimmeru i

¹⁸ Prema Guarnizu (1997: 286), većina studija povratnih migracija vođena je analitičkim modelom prema kojemu je povratak u zemlju porijekla prirodni *svršetak* migracijskog ciklusa.

¹⁹ Na taj je aspekt još ranije upozorio Stephen Castles (2000) identificirajući globalne trendove i teme međunarodnih migracija na početku 21. stoljeća. »Međunarodna se migracija pojavljuje u svijetu podijeljenom na nacije-države, u kojem se na ostajanje u zemlji rođenja i dalje gleda kao na normu, a na seljenje u drugu zemlju kao na devijaciju« (Castles, 2000: 270). I Thomas Faist (2000a) zamijetio je pretpostavku o inherentnoj sedentarnosti ljudi u većini teorija migracija, a pogotovo u znanstvenoj literaturi o izbjeglicama (usp. npr. Faist, 2000a: 19–20).

Glick Schiller (2002a, 2002b, 2003), poslijeratne migracijske studije *naturalizirale* su to *pripadanje* matičnoj naciji-državi, »pomaknule ga u pozadinu društvenoznanstvenog rasuđivanja i transformirale u jedan od nepobitnih aksioma« (Wimmer i Glick Schiller, 2002a: 311, 2002b: 230, 2003: 585). Ili, kako je primijetio Adrian Favell (2008: 271) obrnuvši argument konvencionalne društvene znanosti o migracijama, »[f]izičko kretanje kroz prostor prirodna je, normalna datost ljudskog društvenog života;²⁰ ono što je nenormalno, promjenjivo i historijski konstruirano jest ideja da ljudska društva trebaju konstruirati političke granice i institucije koje određuju i ograničavaju prostornu mobilnost na posebne, regulirane načine, tako da imobilnost postaje norma«.

Varijante metodološkog nacionalizma u migracijskim studijama vidljive su i u izboru znanstvene *terminologije*. Prema Caroline B. Brettell i Jamesu F. Hollifieldu (2008b), uobičajena je »konceptualna distinkcija« između pojmova migracije i imigracije, pri čemu se *migracija* odnosi na kretanje unutar granica nacije-države, a *imigracija* i *emigracija* na kretanje preko granica (Brettell i Hollifield, 2008b: 21). S druge strane, autori ne usvajaju takvu upotrebu terminologije, već rabe termin »migracija« pišući o međunarodnim migracijama (usp. priloge u Brettell i Hollifield, 2008a). U svom prilogu migracijskoj teoriji kroz pokušaj interdisciplinarnog razgovora (Brettell i Hollifield, 2008a), Barbara Schmitter Heisler (2008) prikazuje vlastitu disciplinu kao sociologiju *imigracija*, naglašavajući ne samo jednu od varijanti metodološkog nacionalizma već i američkog centrizma u sociološkom proučavanju migracija. Dok se »klasična« sociologija migracija više orijentirala na proučavanje društava zemalja primitka, zemlje porijekla češće su se proučavale iz antropološke perspektive (Brettell i Hollifield, 2008b), pa se čini zgodnom podudarnošću da je »transnacionalni obrat« u sociologiji nastupio upravo »pod transnacionalnim barjaskom antropologâ« (Morawska, 2005, prema Schmitter Heisler, 2008: 94).

Prema Ulrichu Becku (2000, 2005, 2008), »[u] paradigmi nacija-država [iz] prvog razdoblja modernosti postoji jasna distinkcija između mobilnosti i migracija u smislu da su one povezane s dijametralno suprotnim vrijednostima. Kretanje unutar nacija-država zove se *mobilnost* i vrlo je *poželjno*. Kretanje među nacijama-državama zove se *migracija* i iznimno je *nepoželjno*. Na granicama nacija-država vrlina fleksibilnosti postaje porok potencijalno kriminalne imigracije« (Beck, 2000: 93 /istaknuli autori/; usp. Beck, 2008: 28–29). Beck upozorava na opasnost od nekritičkog preuzimanja termina i kategorija političkih aktera i njihova pretvaranja u analitičke kategorije društvenih znanosti jer takvo preuzimanje pretvara »predodž-

²⁰ Iako je fizičko kretanje prirodno, nisu sva društva jednako gledala na mobilnost tijekom povijesti. U predmodernim je društvima postajalo nepovjerenje prema mobilnosti, koju se smatralo kaznom prije nego blagoslovom (Limmer i Schneider, 2008: 13–14; usp. Canzler, Kaufman i Kesselring, 2008). Tek u modernim društvima mobilnost (unutar granica nacije-države) dobiva pozitivnu konotaciju i postaje jedno od glavnih načela modernosti (Canzler, Kaufman i Kesselring, 2008: 3).

be svojstvene praksi nacionalizma i djelovanju moderne države (...) u središnje ideje društvene teorije, filozofije i istraživanja mobilnosti i migracija« (Beck, 2008: 29) te je još jedna od manifestacija metodološkog nacionalizma. U duhu ideje o metodološkom kozmopolitizmu Beck (2005: 149) predlaže usvajanje termina »migracije«, koji bi označivao (uzlaznu) mobilnost unutar svjetskog društva.

S druge strane, dio autora preferira upotrebu termina »mobilnosti« kao općenitijeg od migracija, primjerice autori publikacije *Mobile Living Across Europe I* (Schneider i Meil; 2008), koji razlikuju nekoliko tipova mobilnosti objedinjujući kretanja unutar granica nacija-država i preko njih. Stephen Castles (2000: 269–270) također je upozorio na arbitrarnost podjela na *unutarnje* i *vanjske*, tj. međunarodne migracije te na moguće varke rigidnih distinkcija. Tako primjerice međunarodne migracije mogu prekrivati male udaljenosti i uključivati kulturno slične ljude, dok »unutarnje« migracije mogu spajati velike udaljenosti i kulturno vrlo različite osobe. Castles (2000: 270) tome dodaje i mogućnost »migracije« granica, a upućuje i na mogućnost zajedničke analize unutarnjih i međunarodnih migracija jer su najčešće dijelom istih procesa.

Iako većina nije izložila svoja razmišljanja o metodološkom nacionalizmu sistematično poput Andreasa Wimmera i Nine Glick Schiller, drugi su društveni znanstvenici došli do sličnih zaključaka. Neki od njih ne upotrebljavaju termin metodološkog nacionalizma, ali jasno upozoravaju na opasnosti koje takva perspektiva nosi u istraživanjima migracija i u društvenim znanostima općenito. Primjerice upozoravajući na arbitrarnost granica i kategorija nacije-države, koju ilustrira primjerom meksičkih migranata u Kaliforniji,²¹ Adrian Favell (2008) zaključuje da iako kao građani trebamo poštovati legalnost nacija-država, kao autonomni društveni znanstvenici trebamo biti oslobođeni od takvih »političkih naočnjaka« jer ne postoji razlog za nekritičko prihvaćanje manifestacija moći nacije-države.

Prema Stephenu Castlesu (2002: 1145), »istraživanje migracija patilo je od pošasti ukorijenjenih pretpostavki i preduvjerenja«. Uz probleme koji proizlaze iz rigidnosti disciplinarnih granica, paradigmatškog »zaključavanja« među različitim pristupima i kompartmentalizacije znanstvenih i političkih diskursa Castles izdvaja i utjecaj nacionalnih modela, zasnovanih na različitim povijesnim iskustvima s migracijom i izgradnjom nacije, kao glavni »zasljepljujući faktor« koji je spriječio znanstvenike i tvorce relevantnih politika u predviđanju stvarnog tijeka migracijskih i postmigracijskih procesa (Castles, 2002: 1144–1145). Castles (2007) zalaže se za odbacivanje nacionalnih pristupa istraživanju migracija ukorijenjenih u metodološkom nacionalizmu, koji definira kao »dominaciju istraživačkih okvira zasno-

²¹ »[P]ostoji duboka istina u izjavama Meksikanaca u Kaliforniji, koji se kad ih se optužuje za ilegalnost, žale da nisu oni ti koji su prešli granice, već da su granice prešle njih« (Favell, 2008: 272).

vanih na granicama nacija-država« (Castles, 2007: 358) te za uspostavu »globalne« ili »transnacionalne sociologije migracija« i »globalne mreže znanstvenika«.

KONZEKVENCE RASPRAVE O METODOLOŠKOM NACIONALIZMU ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA

Dok se takva globalna mreža ne uspostavi, ako se ikad uspostavi, istraživači će ipak samostalno morati uzeti u obzir najvažnije elemente suvremene diskusije o metodološkom nacionalizmu ako ne žele producirati pristrane i irelevantne podatke. Ti najvažniji elementi kojih istraživači moraju biti svjesni kada konceptualiziraju istraživanje, postavljaju istraživačka pitanja ili hipoteze, ali i interpretiraju podatke svakako su ovi:

- shvaćanje da nacija-država i društvo nisu entiteti koji se preklapaju, tj. da nacija-država ne može biti temeljni okvir za brojne fenomene, odnosno da nije granični uvjet za demarkaciju problema i fenomena (Martins, 1974, prema Chernilo, 2007); svijest da valja izbjegavati naturalizaciju, odnosno svođenje društva na nacionalno društvo (Wimmer i Glick Schiller, 2003)
- svijest o vlastitom »nacionalizmu«, odnosno uvriježenom načinu promatranja socijalnih fenomena kao nacionalno ograničenih, kao i svijest o vlastitom kognitivnom i psihološkom nazoru koji nas može voditi prema pogrešnom koncipiranju (Smith, 1979, prema Chernilo, 2007)
- svijest o tome da ne bismo trebali upotrebljavati »zombi-kategorije« (Beck, 2000) unutar kategorija nacije-države, poput »populacija stranih radnika u Austriji« ili »Turci u Njemačkoj«, jer pretpostavljaju postojanje grupa tamo gdje možda ne postoje kao jedinstveni entitet, ili tamo gdje odavno nadrastaju lokalni i nacionalni kontekst; zombi-kategorije zapravo reificiraju statističke populacije u socijalne grupe
- svijest da je nacionalizam moćan označitelj koji nastavlja imati smisao za različite aktere, što ima i političke implikacije (Wimmer i Glick Schiller, 2002a), tj. svijest o činjenici da suvremene paradigme poput »transnacionalizma« mogu isto tako navesti istraživače da zanemare utjecaj nacije-države na transnacionalne procese kao i da preneglašavaju transnacionalne veze i procese
- svijest da brojni fenomeni više nisu teritorijalno ograničeni i ravnomjerno raspodijeljeni u prostoru (Wimmer i Glick Schiller, 2002a, 2002b) te da su brojni fenomeni plurilokalni i transnacionalni u svojoj plurilokalnosti (Pries, 2001); fenomen koji se izražava na jednom lokalitetu, poput aktivnosti dijaspore, može biti determiniran procesima i aktivnostima na više lokaliteta u nekoliko nacija-država

- svijest o društvenoznanstvenom esencijaliziranju pripadnosti istraživanih aktera i grupa nacijama i državama te općenito sedentarnosti ljudi kao izrazu modernističkog razmišljanja (Wimmer i Glick Schiller, 2002a, 2002b; Favell, 2008) koje iskrivljuju zamišljanje i prikaz načina života i oblika identificiranja sve većeg broja ljudi, koji nisu ograničeni (samo) lokalnim i nacionalnim okvirom ni vezani samo uz jedan (nacionalni) lokalitet.

Svi spomenuti elementi zapravo zahtijevaju poseban postupak pri konceptualizaciji problema kako bi se izbjegle zamke metodološkog nacionalizma. Khagram i Levitt (2008: 22) prepoznaju »metodološki transnacionalizam« kao mogući odgovor na metodološki nacionalizam. On uključuje reklasificiranje postojećih podataka koji su temeljeni na nacionalno ograničenim analitičkim jedinicama kako bi se otkrili transnacionalni oblici i procesi. Isto tako potrebni su novi nacrti istraživanja i metodologije koje bi generirale nove vrste podataka koje će točnije pokriti i prikazati transnacionalnu socijalnu stvarnost. Ludger Pries (2008: 6) traži jačanje konceptualnih temelja za transnacionalne studije te zahtijeva utvrđivanje i razlikovanje analitičkih, referentnih i mjernih jedinica za sva istraživanja transnacionalnih veza i odnosa. Referentne jedinice tako mogu biti prelasci granice i plurilokalni socijalni prostori za razliku od nacija-država ili nacionalnih društava (Pries, 2008: 7). Analitičke jedinice mogu biti biografije, obitelji, organizacije, institucije ili npr. identitet, a mjerne jedinice pojedinci, kućanstva, rituali, tijek roba i sl. (Pries, 2008: 7). Referentne jedinice dakle mogu biti raspršene na nekoliko lokaliteta u više nacija-država, a isto tako mogu biti neovisne o nacionalnim institucijama i granicama, pa čak i globalnim procesima i tokovima.

Spomenuti autori zapravo tragaju za metodološkom i epistemološkom fundacijom tzv. transnacionalnih studija, ali ne daju preporuke za istraživače koji ne traže transnacionalne referentne jedinice ili koji su svjesni činjenice da paradigma transnacionalizma (usp. Dunn, 2005) isto tako može navesti istraživače da traže fenomene koji ne moraju nužno postojati u socijalnoj stvarnosti. Bez obzira na to prihvaćaju li istraživači premise o postojanju plurilokalnih, transnacionalnih analitičkih i referentnih jedinica, odnosno ulaze li u istraživanje vjerujući u paradigmu transnacionalizma, moraju biti svjesni nekoliko činjenica te primijeniti nekoliko postupaka žele li izbjeći pogreške inherentnoga metodološkog nacionalizma.

Prvo, pri postavljanju istraživačkih pitanja i/ili hipoteza istraživači bi trebali utvrditi implicitnu i eksplicitnu razinu dosega fenomena koji istražuju. Primjerice istraživanje koje pretpostavlja skup privlačnih i potisnih faktora koji utječu na odluku o migraciji može implicitno pretpostavljati mehanizme koji su zapravo dio međunarodnih migracijskih tokova kao i tokova robe i kapitala. Ono što se na prvi

pogled može činiti kao istraživanje odluka na mikrorazini unutar nacionalnih granica nacije-države, može biti istraživanje o ulasku u međunarodni migracijski sistem s prepoznavanjem mikroelemenata puno širega ekonomskog sistema. Zato je neophodno promisliti dosege vlastitih pretpostavki, a zatim odrediti mikro-, mezo- ili makrorazinu do koje istraživanje zapravo može i želi ići te jasno ograničiti istraživačka pitanja i/ili hipoteze.

Drugo, nužno je utvrditi i stupanj »nacionalne konstruiranosti« fenomena kao i stupanj njegove neovisnosti o pretpostavkama istraživača ili naručitelja istraživanja. Primjerice istraživači mogu pretpostaviti postojanje društvenih grupa tamo gdje postoje samo izmišljene populacije nacionalnih statistika. Još su donedavno različite migrantske grupe u Njemačkoj bile prekrivene statističkim konstruktima poput »državljeni bivše Jugoslavije« i »državljeni bivšega Sovjetskog Saveza«, a demografi i socijalni geografi baratali su izmišljenim etničkim terminima. Slično tomu istraživači iz »emigracijskih zemalja« mogu pretpostaviti postojanje »vlastite dijaspore« u drugim zemljama premda su ciljane populacije odavno asimilirane ili razvijaju drugačije oblike npr. transnacionalnog identiteta.

Treće, potrebno je utvrditi je li fenomen koji želimo istraživati situiran samo na jednom lokalitetu i je li određen faktorima samo jednoga ciljanog lokaliteta ili je posrijedi plurilokalni fenomen koji se rasprostire na više lokaliteta, pa čak i transnacionalno. Bez obzira na to prihvaćamo li Priesovu ideju transnacionalnoga socijalnog prostora kao trajnih plurilokalnih socijalnih konfiguracija (Pries, 2001) kao i metodološki transnacionalizam (Khagram i Levitt, 2008), moramo provjeriti jesu li fenomen, grupa ili analitička jedinica koji istražujemo na jednom lokalitetu unutar nacionalnih granica zapravo povezani s procesima, događajima i odnosima na drugim lokalitetima.

Izbjegavanje metodološkog nacionalizma u vlastitom istraživanju zapravo daje vrlo veliku važnost stalnoj rekonceptualizaciji i eksplorativnom dijelu istraživanja. Pri postavljanju istraživačkih pitanja i konceptualizaciji istraživanja moramo biti svjesni da će provjera dosega istraživanog fenomena, provjera stupnja nacionalne konstruiranosti te provjera plurilokalnosti njegova rasprostiranja možda tražiti promjenu ili reformuliranje postavki. Izbjegavanje metodološkog nacionalizma nameće eksplorativno, kvalitativno istraživanje kao prvi i temeljni čin istraživanja kako bismo bili sigurni da ne istražujemo zapravo vlastite ili tuđe kognitivne i psihološke zablude (Smith, 1979, prema Chernilo, 2007). Takav postupak, dakako, produžuje i poskupljuje istraživanje, a ako se zaista utvrdi da je istraživani fenomen plurilokalan i traži koordinirani angažman više istraživača na više lokaliteta, čak i transnacionalno, onda ideja o »globalnoj mreži znanstvenika« (Castles, 2007) više ne zvuči utopistički, već kao validan cilj i prioritet za međunarodnu znanstvenu

zajednicu želimo li uistinu da buduća istraživanja ne budu opterećena zabludama metodološkog nacionalizma.

LITERATURA

- BECK, Ulrich (2000). »The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity«, *The British Journal of Sociology*, god. 51, br. 1, str. 79–105.
- BECK, Ulrich (2003). »Toward a New Critical Theory with a Cosmopolitan Intent«, *Constellation*, god. 10, br. 4, str. 453–468.
- BECK, Ulrich (2005). »The Cosmopolitan State: Redefining Power in the Global Age«, *International Journal of Politics, Culture and Society*, god. 18, br. 3–4, str. 143–159.
- BECK, Ulrich (2008). »Mobility and the Cosmopolitan Perspective«, u: Weert Canzler, Vincent Kaufmann i Sven Kesselring (ur.). *Tracing Mobilities*. Aldershot: Ashgate, str. 25–35.
- BECK, Ulrich i SZNAIDER, Natan (2006). »Unpacking Cosmopolitanism for the Social Sciences: A Research Agenda«, *The British Journal of Sociology*, god. 57, br. 1, str. 1–23.
- BRETTELL, Caroline B. i HOLLIFIELD, James F. (ur.) (2008a). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, 2nd ed. London – New York: Routledge.
- BRETTELL, Caroline B. i HOLLIFIELD, James F. (2008b). »Introduction«, u: Caroline B. Brettell i James F. Hollifield (ur.). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. 2nd ed. London – New York: Routledge, str. 1–29.
- CANZLER, Weert, KAUFMANN, Vincent i KESSELRING Sven (2008). »Tracing Mobilities – an Introduction«, u: Weert Canzler, Vincent Kaufmann i Sven Kesselring (ur.). *Tracing Mobilities*. Aldershot: Ashgate, str. 1–10.
- CASTLES, Stephen (2000). »International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues«, *International Social Science Journal*, god. 52, br. 3, str. 269–281.
- CASTLES, Stephen (2002). »Migration and Community Formation under Conditions of Globalization«, *International Migration Review*, god. 36, br. 4, str. 1143–1168.
- CASTLES, Stephen (2007). »Twenty-First-Century Migration as a Challenge to Sociology«, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, god. 33, br. 3, str. 351–371.
- CHERNILO, Daniel (2006). »Social Theory's Methodological Nationalism: Myth and Reality«, *European Journal of Social Theory*, god. 9, br. 1, str. 5–22.
- CHERNILO, Daniel (2007). *A Social Theory of the Nation State: The Political Forms of Modernity beyond Methodological Nationalism*. London – New York: Routledge.
- DUNN, Kevin (2005). »A Paradigm of Transnationalism for Migration Studies«, *New Zealand Population Review*, god. 31, br. 2, str. 15–31.
- FAIST, Thomas (2000a). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- FAIST, Thomas (2000b). »Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture«, *Ethnic and Racial Studies*, god. 23, br. 2, str. 189–222.
- FAVELL, Adrian (2001). »Migration, Mobility and Globaloney: Metaphors and Rhetoric in the Sociology of Globalization«, *Global Networks*, god. 1, br. 4, str. 389–398.

- FAVELL, Adrian (2008). »Rebooting Migration Theory. Interdisciplinarity, Globality, and Postdisciplinarity in Migration Studies«, u: Caroline B. Brettell i James F. Hollifield (ur.). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, 2nd ed. London – New York: Routledge, str. 259–278.
- GUARNIZO, Luis Eduardo (1997). »The Emergence of a Transnational Social Formation and the Mirage of Return Migration among Dominican Transmigrants«, *Identities*, god. 4, br. 2, str. 281–322.
- KHAGRAM, Sanjeev i LEVITT, Peggy (2008). »Constructing Transnational Studies«, u: Ludger Pries (ur.). *Rethinking Transnationalism: the Meso Link of Organisations*. London: Routledge, str. 21–39.
- LANDOLT, Patricia (2001). »Salvadoran Economic Transnationalism: Embedded Strategies for Household Maintenance, Immigrant Incorporation, and Entrepreneurial Expansion«, *Global Networks*, god. 1, br. 3, str. 217–241.
- LIMMER, Ruth i SCHNEIDER, Norbert F. (2008). »Studying Job-Related Spatial Mobility in Europe«, u: Norbert F. Schneider i Gerardo Meil (ur.). *Mobile Living Across Europe I. Relevance and Diversity of Job Related Mobility in Six European Countries*. Opladen – Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, str. 13–45.
- MESIĆ, Milan (2007). »Metodološki kozmopolitizam versus metodološki nacionalizam«, *Revija za sociologiju*, god. 38, br. 1-2, str. 71–83.
- MIHELJ, Sabina, KOENIG, Thomas, DOWNEY, John i ŠTĚTKA, Václav (2008). »Ideoscapes and Lifeworlds in Europe Mapping European Ideoscapes. Examining Newspaper Debates on the EU Constitution in Seven European Countries«, *European Societies*, god. 10, br. 2, str. 275–301.
- MÜNZ, Rainer i ULRICH, Ralf (1996). »Promjenjivi modeli migracija: primjer Njemačke 1845–1995. Etnička porijekla, demografska struktura, izgledi za budućnost«, *Migracijske teme*, god. 12, br. 1-2, str. 27–79.
- PRIES, Ludger (2001). »The approach of transnational social spaces: responding to new configurations of the social and spatial«, u: Ludger Pries (ur.). *New Transnational Social Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-First Century*. London: Routledge, str. 3–33.
- PRIES, Ludger (2008). »Transnational Societal Spaces. Which Units of Analysis, Reference and Measurement?«, u: Ludger Pries (ur.). *Rethinking Transnationalism: the Meso Link of Organisations*. London: Routledge, str. 1–20.
- ROBINSON, William I. (1998). »Beyond Nation-State Paradigms: Globalization, Sociology, and the Challenge of Transnational Studies«, *Sociological Forum*, god. 13, br. 4, str. 561–594.
- SCHMITTER HEISLER, Barbara (2008). »The Sociology of Immigration: from Assimilation to Segmented Assimilation, from the American Experience to the Global Arena«, u: Caroline B. Brettell i James F. Hollifield (ur.). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, 2nd ed. London – New York: Routledge, str. 83–111.
- SCHNEIDER, Norbert F. i MEIL, Gerardo (ur.) (2008). *Mobile Living Across Europe I. Relevance and Diversity of Job Related Mobility in Six European Countries*. Opladen – Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.
- SMITH, Anthony D. (1983). »Nationalism and Classical Social Theory«, *The British Journal of Sociology*, god. 34, br. 1, str. 19–38.
- URRY, John (2000a). *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.

- URRY, John (2000b). »Mobile Sociology«, *British Journal of Sociology*, god. 51, br. 1, str. 185–203.
- URRY, John (2008). »Moving on the Mobility Turn«, u: Weert Canzler, Vincent Kaufmann i Sven Kesselring (ur.). *Tracing Mobilities*. Aldershot: Ashgate, str. 13–23.
- WIMMER, Andreas i GLICK SCHILLER, Nina (2002a). »Methodological Nationalism and beyond: Nation-state Building, Migration and the Social Sciences«, *Global Networks*, god. 2, br. 4, str. 301–334.
- WIMMER, Andreas i GLICK SCHILLER, Nina (2002b). »Methodological Nationalism and the Study of Migration«, *Archives Européennes de Sociologie*, god. 43, br. 2, str. 217–240.
- WIMMER, Andreas i GLICK SCHILLER, Nina (2003). »Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology«, *International Migration Review*, god. 37, br. 3, str. 576–610.

Simona KUTI, Saša BOŽIĆ

Methodological Nationalism in the Social Sciences: Consequences for Social Science Research

SUMMARY

Social scientists are becoming increasingly aware of the fact that human society cannot and should not be equated with the “national society”, an imagined aggregate of social relations within the boundaries of nation-states. The first decade of the 21st century was marked by the discussion on methodological nationalism, i.e. the biased idea that the society and the nation-state overlap, which is embedded in the assumptions of numerous studies. Despite the far-reaching consequences of this discussion, there are only a few articles which try to give directions to the researchers for studying social phenomena without the bias of methodological nationalism. The goal of this article is to extrapolate main conclusions from the discussions on methodological nationalism and to formulate clear outcomes of these discussions for the conceptualization and for the conducting contemporary research in the social sciences, particularly in the field of migration research.

KEY WORDS: methodological nationalism, social research, methodological transnationalism, migration studies

Simona KUTI, Saša BOŽIĆ

Le nationalisme méthodologique en sciences sociales : conséquences pour les recherches sociales

RÉSUMÉ

Les chercheurs en sciences sociales prennent de plus en plus conscience de l'inexactitude de l'équation entre « société » et « société nationale », ç.à.d. un ensemble de rapports sociaux perçu dans les limites d'un Etat-nation. Dans ce contexte, la première décennie du 21e siècle a été marquée par une série de débats sur le nationalisme méthodologique, à savoir cette idée fallacieuse d'une superposition de la société à l'Etat-nation, reflétée dans nombre d'études et de recherches. En dépit de la longue portée des conclusions desdits débats, rares sont les travaux tâchant de donner des directives aux chercheurs sur la manière d'étudier les phénomènes sociaux sans l'erreur du nationalisme méthodologique. Le présent article a, dès lors, pour objectif de mettre en évidence les conclusions essentielles des débats sur le nationalisme méthodologique de même que de définir clairement les retombées de ces débats sur la conception et la réalisation d'études contemporaines dans le domaine des sciences sociales, particulièrement au plan des études migratoires.

MOTS CLÉS : nationalisme méthodologique, études sociales, transnationalisme méthodologique, études migratoires